

Maniheist Gnostik Yaşamın Şifreleri

- Bir Giriş Denemesi -

MEHMET ALICI

İstanbul 2023

Maniheist Gnostik Yaşamın Şifreleri: Bir Giriş
Denemesi / Mehmet Alıcı

© MilelNihal Yayınları / İstanbul 2023

Birinci Baskı

MilelNihal 2023

Genel Yayın Yönetmeni

Hakan Olgun

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Bilal Patacı

ISBN

978-605-72856-6-9

Aralık 2023

Baskı ve Cilt

Step Ajans Reklamcılık, Matbaacılık Tan. ve
Org. Ltd. Şti. Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11

Bağcılar/İstanbul 0212 446 88 46

Matbaa Sertifika No: 45522

MilelNihal Yayınları

Akşemseddin Mahallesi M. Sarper Alus Sokak
No: 4/6 Fatih İstanbul. 0212 533 97 31

MilelNihal Yayınları HİKAV Yayın Kültür Araş-
tırma ve Eğitim Hizmetleri A.Ş.'ne aittir.

Yayınevi Sertifika No: 40767

MEHMET ALICI

Kahramanmaraş İmam-Hatip Lisesini bitirdikten sonra 2002 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Aynı fakülteye 2002 yılının sonunda Araştırma Görevlisi olarak atandı. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümünde 2005 yılında “İngiliz Puritanizmi’nin Doğuşu (XVI.-XVII. yüzyıl)” adlı teziyle Yüksek Lisans, 2012 yılında da “Mecûsî Geleneğinde Tektanrıcılık ve DUALİZİM İlişkisi” başlıklı çalışmayla doktora derecesi aldı. 2010-2011 eğitim-öğretim yılında Doktora tezi konusunda araştırmalar yapmak üzere ABD’de bulunan University of California, Irvine, S. M. Jordan Center for Persian Studies adlı merkezde misafir araştırmacı olarak çalıştı. 2016-2017 akademik yılında doktora sonrası araştırma projesi için Kanada’da bulunan Iranian Studies, Concordia University adlı merkezde misafir araştırmacı olarak çalıştı. 2013-2023 yılları arasında Mardin Artuklu Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi’nde görev yapan Alıcı, 2023 yılı baharından bu yana Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi’nde çalışmalarını sürdürmektedir. Başta Mecûsîlik, Maniheizm olmak üzere İslam öncesi kadîm İnan dinî gelenekleri üzerine çalışan Alıcı’nın doktora tezi Kadîm İnan’da Din: Monoteizmden DUALİZME Mecûsî Tanrı Anlayışı (Ayışığı, 2012/MilelNihal 2021) başlığıyla kitaplaştı. Gnostik bir gelenek olan Maniheizm üzerine yaptığı araştırmalar ise Işığın Elçisi Mani ve Gnostik Düşüncesi (Divan-Kitap, 2018) adıyla yayına dönüştü. İslamlaşma sürecinde İnan coğrafyasındaki karşılaşmalar üzerine araştırmalarını sürdüren Alıcı, bunun yanı sıra gnostik gelenekler, Cahiliye düşüncesi, mitoloji ve işrâk düşüncesi gibi konulara da ilgi duymaktadır.

| İçindekiler

Ön Söz	VII
GİRİŞ	1
Düalist Toplumsal Düzen: Seçkinler ve Dinleyiciler	8
I. GNOSTİK DİNİ YAŞAMIN İKİ FORMU: SEÇKİNLER VE DİNLEYİCİLER	13
A. Seçkinler Sınıfı	19
1. Seçkinler Sınıfının Beşli Yapısı	22
2. Seçkin Olmanın İmkânı: Seçkin Sınıfına Dahil Olma Süreci	29
3. Beş Emir ve Üç Mühür	34
4. Seçkinin Gündelik Yaşamı	42
B. Dinleyici Sınıfı	47
1. Dinleyicinin On Emiri	48
2. Dinleyicinin Gündelik Yaşamı ve Görevleri	53
3. Cemaat İçi Denetim	59
II. GNOSTİK DİNİ YAŞAMIN PRATİKLERİ	63
A. Dinî Yaşamın Mekânı: Manastır/Mānestān	66
B. İbadet ve Dua	72
1. Dua ve Niyazın İçeriği	73
2. Oruç	74
3. Ondalık/Öşür ve Sadaka/Bağış	80
4. Günah İtirafı	83
C. Dinî Günler ve Bema Bayramı	88
1. Pazar ve Pazartesi	89
2. Bema	90
SONUÇ	95
Kaynakça	99
Resimler	109
Dizin	123

Nur'a, Nuran'a ve Leyla'ya...

آن کس که نداند و نداند که نداند,
در جهل مرکب ابدالهر بماند.

Cahilliğimin farkındalığına...

| **Ön Söz**

Satırları arasında gezineceğiniz bu çalışma, Mani'nin talebelerine haber verdiği ve yerine getirmekle ışık âlemine yolculuğun başlayacağı dinî kurallar bütününe bir giriş denemesi niteliğindedir. Bir Maniheizt'in gündelik hayatının her aşamasını şekillendiren ve bütün eylemlerini tasnif eden bu düzenlemeler, iyi ve kötü yahut ışık ve karanlık arasındaki savaşın ilkelerini sunmaktadır. Maddeyi mutlak olarak kötülükle ilişkilendiren ve onunla ilgili her şeyden kaçınılması gerektiğini tasvir eden bu gelenek, varlık âleminde canlı olan her şeyin bir çeşit ışık unsuru barındırdığını esas almaktadır. İşte bütün hayat, bu ışık unsurunun madde/beden hapisanesinden kurtulması süreci üzerine bina edilmektedir.

Düalist tanrı fikri, makro düzeyde kozmogoniye yansırken mikro düzlemde insana ve insan hayatına dokunmaktadır. İlahi bir planın parçası olarak ışığın bu karanlık âleme inişi ve burada ışığı ve karanlığı barındıran varlıkların oluşmaya başlaması söz konusudur. Bu sebeple maddeye ilişkin her şeyin mutlak kötülüğü esas kabul edilirken insan bedeni de ışığı hapseden bir maddi varlık olarak belirlemektedir. İşte bu hakikatin farkına varmak yani gnosisi/hikmeti keşfetmek ve gereğini yerine getirmek, kişinin dünya serüveninde maddeyle temasına son vermesinin önünü açmaktadır.

Peki, bu süreç nasıl işleyecek? Bir Maniheizt neyi nasıl yapmalı? Kurtuluş için gerekli olan eylemler nelerdir? Bu ve benzeri sorular ahlak düşüncesini şekillendirmektedir. Nitekim ikili bir yapıya işaret eden Maniheizt cemaat, kurtuluş ve ışık âlemine yükselişi belli bir sürece bağlamaktadır. Seçkin ve dinleyiciden oluşan topluluk, gnosisi alımlama, fark etme ve gereğini yapma süreçlerinin herkeste aynı şekilde gerçekleşmediğini söz konusu etmektedir. Bu sebeple maddi olan her şeyden el etek çeken ve gündelik yemeğini dahi dilenen seçkinler, bedenlerindeki ışığı saflaştırırken sıradan bir yaşam süren maddi olanla hemhâl olan dinleyiciler, bedeninin arzularına boyun eğerek ışığı perdeleyen unsurların etkisinde kalmaktadır. O halde bir dinleyici için kurtuluşun gerçekleşmesi sorunlu hale gelmektedir. Maniheizt düşünce, insandaki ışığın kurtarılmasını yeniden bedenlenmeyi esas almakla çözüme kavuşturmaktadır. Buna göre ışığı sarmalayan beden perdelerinden kurtuluş için birden fazla bedenlenme (reenkarnasyon) gereklidir. Böylelikle hem dinleyicinin dinî kurallara riayeti hem de seçkine hizmeti anlamlı hale gelmektedir.

Bu çalışmada Maniheizt dinî yaşam iki ana bölümde ele alınmaktadır. Öncelikle cemaat yapılanmasının ne olduğu ve nasıl şekillendiği, seçkinlerin kimlerden oluştuğu, uyması gereken kuralların neler olduğu ifade edilmektedir. Benzer şekilde dinleyicilerin gündelik yaşamları ve cemaatin iç işleyişi aktarılmaktadır. İkinci bölümde ise ibadetlerin neler olduğu ve her sınıfın ritüel formları kaynakların el verdiği ölçüde okurun beğenisine sunulmaktadır. Esasen bu eser, İran dinlerine yönelik çalışma sahamızın bir ürünüdür. Mani'yi ve gnostik düşüncesini incelediğimiz bir önceki çalışmamızın devamı niteliğindedir. Işığın Elçisi Mani ve Gnostik Düşüncesi (DivanKitap 2018) adlı çalışmada teorik düzlemine de-ğindiğimiz ve teolojisini ortaya koyduğumuz Maniheizt düşüncenin

ahlaki izdüşümünün şifreleri, elinizdeki eserin ana hareket noktasıdır.

Bir giriş niteliğindeki bu çalışma, konuya ilgi duyan araştırmacılara bir fikir vermesi ve bu alana yöneltmesi arzumuzdur. Hiçbir çalışmanın ferdi bir çabanın ürünü olmadığı malumunuzdur. Bu sebeple başta ailem olmak üzere kıymetli hocalarıma ve dostlarıma teşekkürlerimi sunmak isterim. İlim yolculuğunda talebesi olmakla iftihar ettiğim ve her konuşmamızda bana yeni ufuklar açan kıymetli hocam Şinasi Gündüz'e müteşekkirim. Birçok kaynağın temininde zahmet çeken değerli dostum Kamuran Gökdağ'a, değerli eleştiri ve tavsiyelerini benden esirgemeyen kadîm dostum Yasin Meral'e, bu çalışmanın ilk halini okuyan eleştiri ve değerlendirmeleriyle katkı sağlayan kıymetli meslektaşım Bilal Toprak'a ve nihayeten bu çalışmanın kisve-i tab'a bürünmesinde gayretlerini esirgemeyen kadîm dostum değerli meslektaşım Bilal Patacı'ya ve MilelNihal yayınlarına medyûn-u şükrânım.

Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

Mehmet ALICI

Aralık 2023

Ankara-Hacı Bayram